

Qazaqstan Respublikasy Zañnama jáne quqyqtyq aqparat institútynyń

JARSHYSY

gylymi-quqyqtyq jýrnal №3 (74)-2023

Құрылтайшы және баспагер:

«Қазақстан Республикасының
Заңнама және құқықтық
ақпарат институты» ШЖҚ РМК
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.zqai.kz

сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың
негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға
арналған басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒССҚК 14.02.2022 ж.
№38 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы

Сәрпеков Р.Қ. – з.ғ.к., Қазақстанның еңбек
сіңірген қайраткері (Астана, Қазақстан) –
(төраға)
Абайділинов Е.М. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Абызов Р.М. – з.ғ.д. (Барнаул, Ресей)
Белых В.С. – з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)
Губин Е.П. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Мельник Р.С. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Моисеев А.А. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Муромцев Г.И. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Рахметов С.М. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Малиновский В.А. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Унзила Шапақ – з.ғ.д. (Астана, Қазақстан)

Бас редактор

Дүйсенов Е.А. – з.ғ.к.

Редакциялық алқа құрамы

Азер Алиев – Ph.D (Киль, Германия)
Байниязова З.С. – з.ғ.к. (Саратов, Ресей)
Жанғарашев Р.М. – LL.M (Астана,
Қазақстан)
Ишбеков К.А. – з.ғ.д., доцент (Мәскеу, Ресей)
Қазбаева Ә.Ғ. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Қалиева А.О. – (Астана, Қазақстан)
Қаржаубаев С.С. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Князова А.Ж. – LL.M (Астана, Қазақстан)
Құлжабаева Ж.О. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Мұрзаев Қ.Т. – (Астана, Қазақстан)
Нұрмағамбетов Р.Ғ. – Ph.D (Челябинск, Ресей)
Примашев Н.М. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Рахымбердин К.Х. – з.ғ.д. (Өскемен,
Қазақстан)
Салыкова Д.Ө. – (Астана, Қазақстан)
Тегізбекова Ж.Ч. – з.ғ.к. (Бишкек,
Қыргызстан)

Редактор – Қолтубаева Г.Б.
Беттеуші – Ақылбаева С.А.
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Қазақстан Республикасы Ақпарат
және коммуникациялар министрлігі
Ақпарат комитетінің
БАҚ есепке қою туралы куәлігі
№ 17761-Ж 25.06.2019 ж.
(Алғашқы есепке қою кезі
№6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы: Қазақстан Республикасы,
010000, Астана қ., Жеңіс даңғ., 15а
тел.: 8 (7172) 26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Редакция бағанасы.....7

Мемлекет және құқық теориясы

А.С. АХМЕТОВ Құқықтық мәдениет мазмұнының өзекті
мәселелері.....13

Конституциялық және әкімшілік құқық

Р.Қ. СӨРПЕКОВ Мемлекеттік жастар саясаты туралы
Қазақстан Республикасының заңнамасы: талдау, проблемалар
және жетілдіру.....22

Ж.О. ҚҰЛЖАБАЕВА Қазақстан Республикасындағы
«Құқық» тобы бойынша білім беру бағдарламаларының пәна-
ралық және пәнөтпелік талдау.....31

Л.Т. ЖАНҰЗАҚОВА Өкілеттік бойынша заңнаманың
құқықтық негіздері.....40

В.Т. КОНУСОВА Жасанды интеллект саласындағы реттеу
саясаты: құқықтық реттеуге тәсілдерді зерттеу.....48

Л.Б. БОГАТЫРЕВА, Б.А. ТАЙТОРИНА, Г.Т. БАЙСАЛОВА
Төтенше жағдай кезінде заңнамалық деңгейде денсаулық
сақтау жүйесін нормативтік-құқықтық реттеу.....59

С.Қ. ЖЕТПІСОВ, Г.А. АЛИБАЕВА, О.Б. ДУБОВИЦКАЯ
Цифрландыру дәуіріндегі дербес деректерді қорғау:
конституциялық-құқықтық аспект.....68

К.Р. БАЛАБИЕВ, А.Қ. ҚҰРМАНОВА Қазақстанды жаңғы-
рту бағытында сайлау құқығы қағидаларын жүзеге асыру
мәселелері.....77

Азаматтық және азаматтық-процестік құқық

Е.М. АБАЙДІЛДИНОВ, М.Ж. КУЛИКПАЕВА Қазақстан
Республикасында венчурлік кәсіпкерлікті құқықтық реттеуді
дамыту.....87

А.А. АМАНГЕЛДІ Зияткерлік меншік құқығының кейбір
жария құқық салаларымен өзара әрекеттесуі.....97

К.Ж. ҚУАНДЫКОВ, М.Қ. ЖҮСПЕБЕКОВА Қоршаған
ортаға келтірілген зиянды өтеудің теориялық және құқықтық
аспектілері.....106

С.А. ӘКІМБЕКОВА Қазақстан Республикасының азамат-
тық процесінде шарттық аумақтық соттылық: теория және
практика мәселелері.....114

И.С. САҚТАҒАНОВА, Ж.О. ОШАҚБАЕВА,
А.Р. ЕНСЕБАЕВА Польша Республикасының әлеуметтік
сақтандыру басқармасының қалыптасуы мен дамуының
негізгі кезеңдері.....123

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс

Е.В. МИЦКАЯ, Б.Е. ИМАШЕВ, А.А. АМАНТАЕВ
Дәлелдемелер мен жедел-ізвестіру, қарсы барлау материалда-
рын бұрмалауды заңнамалық регламенттеуді жетілдіру
туралы.....132

Қ.Е. ИСМАГУЛОВ Қорғалуға құқығы бар куә және оның
жәбірленушінің айғақтарын сақтауға қатысуы.....142

Е.Е. ҚАЖЕНОВ, А.С. ҚАЖЕНОВА, Р.А. БАРСУКОВА Цифрлық технологиялар жағдайындағы қылмыстық заңнама нормаларының санкцияларын құрастырудың жаңа концепциясы.....	151
Э.Б. АБЛАЕВА Қазақстан Республикасының мамандандырылған қылмыстық соттары.....	159
Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану	
Е.С. ЖАМБАЕВ, Н. СӘУЛЕН, А.Н. САГАДИЕВ Корея Республикасында (Оңтүстік Корея) конституциялық соттың құрылуы және дамуы.....	169
Э.Г. МИРЗАЕВА (Баку қ., Әзірбайжан) Халықаралық үкіметтік емес ұйымдардың мәртебесіне теориялық және практикалық құқықтық тәсілдер.....	175
И.С. САҚТАҒАНОВА Жапонияда еңбекті қорғауды қамтамасыз етудің өзекті мәселелері.....	187
Құқықтық мониторинг	
Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА, А.К. ӘБДІРАХМАНОВА Кассациялық өтінішхатты қараусыз қайтару және заңды күшіне енген сот актілерін қайта қарау (Қазақстан Республикасы және Германия).....	197
Мемлекеттік тілдегі заңшығармашылық практикасынан	
Б.А. ШОЛАН Терминдер мен сөз тіркестерін қолданудың кейбір мәселелері.....	207
Жас ғалым мінбері	
А.П. ТРЕТЬЯКОВА (Минск қ., Белоруссия) Беларусь Республикасындағы бірлестік үй меншігіне қатысушылардың және Қазақстан Республикасындағы кондоминиум қатысушыларының құрамын анықтау мәселелері.....	214
А.Ж. РАХМЕТУЛИН Қазақстан Республикасының қылмыстық құқығын және қылмыстық процесін конституцияландырудың негізгі субъектілері.....	221
В.Б. ТАПАКОВА Жаппай тәртіпсіздіктер: азаматтар мен мемлекетті қамтамасыз ету қауіпсіздік мәселелері.....	230
Р.С. ЖАЛТЫРБАЕВА Қазақстанның заң практикасында жасанды интеллектті қолданудың ерекшеліктері мен оның құқықтану мамандығына әсері.....	239
«Жаршының» архивтегі беттері	
А.А. ЖАҢАТУҒАНОВА Аға ғылыми қызметкер Д.М. Шыңғысбаеваның «Заң терминдерінің бірізділігі туралы» атты ғылыми жарияланымына қайта оралғанда.....	250
ЗҚАИ-ның ғылыми қызметі туралы ақпарат	255

Учредитель и издатель:
РГП на ПХВ «Институт законодательства
и правовой информации
Республики Казахстан»
Издаётся с 2006 года
Все материалы журнала размещаются на
сайте www.zqai.kz
Включен в перечень изданий для публикации
основных научных результатов диссертаций
по юридическим наукам
(Приказ КОКСОН МОН РК №38
от 14.02.2022 г.)

Состав Редакционного совета
Сарпеков Р.К. – к.ю.н., Заслуженный
деятель Казахстана (Астана, Казахстан) –
(председатель)
Абайдельдинов Е.М. – д.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Абызов Р.М. – д.ю.н. (Барнаул, Россия)
Белых В.С. – д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)
Губин Е.П. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Мельник Р.С. – д.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Моисеев А.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Муромцев Г.И. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Рахметов С.М. – д.ю.н. (Астана, Казахстан)
Малиновский В.А. – д.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Унзила Шапак – д.ю.н. (Астана, Казахстан)

Главный редактор
Дюсенов Е.А. – к.ю.н.

Состав Редакционной коллегии
Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Байниязова З.С. – к.ю.н. (Саратов, Россия)
Джангарашев Р.М. – LL.M. (Астана,
Казахстан)
Ишеев К.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Казбаева А.Г. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Калиева А.У. – (Астана, Казахстан)
Каржаубаев С.С. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Киязова А.Ж. – LL.M. (Астана, Казахстан)
Кулжабаева Ж.О. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Мурзаев К.Т. – (Астана, Казахстан)
Нурмагамбетов Р.Г. – PhD (Челябинск,
Россия)
Примашев Н.М. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Рахимбердин К.Х. – д.ю.н. (Усть-Каменогорск,
Казахстан)
Салыкова Д.О. – (Астана, Казахстан)
Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек,
Кыргызстан)

Редактор – **Колтубаева Г.Б.**
Верстка – **Акылбаева С.А.**
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Свидетельство о постановке
на учет СМИ № 17761-Ж
от 25.06.2019 г. Комитета информации
Министерства информации и коммуникаций
Республики Казахстан (Первичная постановка
на учет №6592-Ж. 07.09.2005 г.)

Адрес: Республика Казахстан 010000,
г. Астана, пр. Жеңіс, 15а
тел.: 8 (7172) 26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

ВЕСТНИК

Института законодательства и правовой
информации Республики Казахстан

научно-правовой журнал №3 (74)-2023

Колонка редакции9

Теория государства и права

А.С. АХМЕТОВ Актуальные вопросы содержания право-
вой культуры 13

Конституционное и административное право

Р.К. САРПЕКОВ Законодательство Республики Казахстан
о государственной молодежной политике: анализ, проблемы
и совершенствование 22

Ж.О. КУЛЖАБАЕВА Анализ междисциплинарности и
трансдисциплинарности образовательных программ по груп-
пе «Право» в Республике Казахстан 31

Л.Т. ЖАНУЗАКОВА Правовые основы делегированного
законодательства 40

В.Т. КОНУСОВА Регуляторная политика в сфере искус-
ственного интеллекта: исследование подходов к правовому
регулированию 48

Л.Б. БОГАТЫРЕВА, Б.А. ТАЙТОРИНА, Г.Т. БАЙСАЛОВА
Нормативно-правовое регулирование системы здравоохра-
нения на законодательном уровне в условиях чрезвычайной
ситуации 59

С.К. ЖЕТПИСОВ, Г.А. АЛИБАЕВА, О.Б. ДУБОВИЦКАЯ
Защита персональных данных в эпоху цифровизации: консти-
туционно-правовой аспект 68

К.Р. БАЛАБИЕВ, А.К. КУРМАНОВА Вопросы реализа-
ции принципов избирательного права в части модернизации
Казахстана 77

Гражданское и гражданско-процессуальное право

АЕ.М. АБАЙДЕЛЬДИНОВ, М.Ж. КУЛИКПАЕВА Разви-
тие правового регулирования венчурного предприниматель-
ства в Республике Казахстан 87

А.А. АМАНГЕЛЬДЫ Взаимодействие права интеллекту-
альной собственности с некоторыми отраслями публичного
права 97

К.Ж. КУАНДЫКОВ, М.К. ЖУСУПБЕКОВА Теоретиче-
ские и правовые аспекты возмещения вреда окружающей
среде 106

С.А. АКИМБЕКОВА Договорная экстерриториальная
подсудность в гражданском процессе Республики Казахстан:
вопросы теории и практики 114

И.С. САКТАГАНОВА, Ж.О. ОШАКБАЕВА,
А.Р. ЕНСЕБАЕВА Основные этапы становления
и развития управления социального страхования
Польской Республики 123

Уголовное право и уголовный процесс

Е.В. МИЦКАЯ, Б.Е. ИМАШЕВ, А.А. АМАНТАЕВ О со-
вершенствовании законодательной регламентации фальсифи-

кации доказательств и оперативно-розыскных, контрразведывательных материалов.....	132
К.Е. ИСМАГУЛОВ Свидетель, имеющий право на защиту, и его участие при депонировании потерпевшего.....	142
Е.Е. КАЖЕНОВ, А.С. КАЖЕНОВА, Р.А. БАРСУКОВА Новая концепция построения санкций норм уголовного законодательства в условиях цифровых технологий	151
Э.Б. АБЛАЕВА Специализированные уголовные суды Республики Казахстан.....	159
Международное право и сравнительное правоведение	
Е.С. ЖАМБАЕВ, Н.САУЛЕН, А.Н. САГАДИЕВ Становление и развитие Конституционного суда в Республике Корея (Южная Корея).....	169
Э.Г. МИРЗАЕВА (г. Баку, Азербайджан) Теоретические и практические правовые подходы к статусу международных неправительственных организаций.....	175
И.С. САКТАГАНОВА Актуальные вопросы обеспечения охраны труда в Японии.....	187
Правовой мониторинг	
Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА, А.К. АБДРАХМАНОВА Возвращение кассационного ходатайства без рассмотрения и пересмотр судебных актов, вступивших в законную силу (Республика Казахстан и Германия).....	197
Из практики законодательства на государственном языке	
Б.А. ШОЛАН Некоторые вопросы использования терминов и словосочетаний.....	207
Трибуна молодого ученого	
А.П. ТРЕТЬЯКОВА (г. Минск, Белоруссия) Вопросы определения состава участников совместного домовладения в Республике Беларусь и участников кондоминиума в Республике Казахстан.....	214
А.Д. РАХМЕТУЛИН Главные субъекты конституционализации уголовного права и уголовного процесса Республики Казахстан.....	221
В.Б. ТАПАКОВА Массовые беспорядки: проблемы обеспечения безопасности граждан и государства.....	230
Р.С. ЖАЛТЫРБАЕВА Особенности применения искусственного интеллекта в юридической практике и его влияние на юридическую профессию в Казахстане.....	239
Архивные страницы «Вестника»	
А.А. ЖАНАТУГАНОВА Возвращаясь к научной публикации старшего научного сотрудника Д.М. Шынгысбаевой «О единообразии юридических терминов».....	250
Информация о научной деятельности ИЗПИ.....	257

Bulletin of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan

JARSHYSY

scientific and legal journal №3 (74)-2023

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute of Legislation and Legal information of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed on the website
www.zqai.kz
Included in the list of publications of basic scientific results of dissertations on legal sciences (Order CCES MES RK №38 from 14.02.2022)

Editorial Council members

Sarpekov R.K. – c.j.s., *Honored Worker of Kazakhstan (Astana, Kazakhstan) – (Chairman)*
Abayeldinov E.M. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Abyzov R.M. – d.j.s. (Barnaul, Russian)
Belih V.S. – d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)
Gubin E.P. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Melnik R.S. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Moiseev A.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Muromcev G.I. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Rahmetov S.M. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Malinovskiy V.A. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Unzila Shapak – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)

Chief Editor

Dyussenov Ye.A. – c.j.s.

Editorial Board members

Azer Aliyev – PhD (Kiel, Germany)
Bainiyazova Z.S. – c.j.s. (Saratov, Russian)
Dzhangarashev R.M. – LLM (Astana, Kazakhstan)
Ishekov K.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Kaliev A.U. – (Astana, Kazakhstan)
Kazbayeva A.G. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Karzhubaev S.S. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Kiyazova A.Zh. – LLM (Astana, Kazakhstan)
Kulzhabayeva Zh.O. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Murzashvili K.T. – (Astana, Kazakhstan)
Nurmaganbetov R.G. – PhD (Chelyabinsk, Russian)
Primashvili N.M. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Rakhimberdin K.H. – d.j.s. (Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan)
Salykova D.O. – (Astana, Kazakhstan)
Tegizbekova Zh.Ch. – c.j.s. (Bishkek, Kyrgyzstan)

Editor – **Koltubaeva G.B.**
Layout – **Akylbaeva S.A.**
Tel.: 8 (7172) 26-61-29

The certificate of registration of mass media №17761-G from 25.06.2019 from the Information Committee of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan (Number and date of primary registration №6592-Zh.07.09.2005.)

Address: The Republic of Kazakhstan, 010000, Astana, Zhenis ave., 15a,
tel.: 8 (7172) 26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Editorial11

Theory of State and law

A.S. AKHMETOV Current issues of the content of legal culture13

Constitutional and Administrative Law

R.K. SARPEKOV The legislation of the Republic of Kazakhstan on the state youth policy: analysis, problems and improvement.....22

Zh.O. KULZHABAYEVA Analysis of interdisciplinarity and transdisciplinarity of educational programs in the group "Law" in the Republic of Kazakhstan.....31

L.T. ZHANUZAKOVA Legal framework for delegated legislation.....40

V.T. KONUSOVA Regulatory policy in the realm of artificial intelligence: exploring approaches to legal regulation.....48

L.B. BOGATYREVA, B.A. TAITORINA, G.T. BAYSALOVA Regulatory regulation of the healthcare system at the legislative levels in an emergency.....59

S.K. ZHETPISOV, G.A. ALIBAYEVA, O.B. DUBOVITSKAYA Protection of personal data in the era of digitalization: constitutional and legal aspect.....68

K.R. BALABIYEV, A.K. KURMANOVA Issues of implementation of the principles of electoral law in terms of modernization of Kazakhstan.....77

Civil and Civil Procedure Law

Y.M. ABAIDELDINOV, M.ZH. KULIKPAYEVA Development of legal regulation of venture entrepreneurship in the Republic of Kazakhstan.....87

A. AMANGELDY Interaction of intellectual property law with certain branches of public law.....97

K. KUANDYKOV, M.K. ZHUSUPBEKOVA Theoretical and legal aspects of compensation for damage to the environment..106

S.A. AKIMBEKOVA On contractual territorial jurisdiction in the civil procedure of the Republic of Kazakhstan: questions of theory and practice.....114

I.S. SAKTAGANOVA, Z.O. OSHAKBAYEVA, A.R. ENSEBAYEVA The main stages of formation and development of the social insurance administration of the Polish Republic.....123

Criminal law and Criminal procedure

E.V. MITSKAYA, B.E. IMASHEV, A.A. AMANTAYEV On improving the legislative regulation of falsification of evidence and intelligence, counter-intelligence material.....132

K.E. ISMAGULOV Witness eligible for protection and his participation in the examination for discovery.....142

Y.E. KAZHENOV, A.S. KAZHENOVA, R.A. BARSUKOVA A new concept of building sanctions of the norms of criminal legislation, in the conditions of digital technologies.....	151
E.B. ABLAEVA Specialized criminal courts Republic of Kazakhstan.....	159
International law and Comparative law	
Y.S. ZHAMBAYEV, N. SAULEN, A.N. SAGADIEV Formation and development of the Constitutional court in the Republic of Korea (South Korea).....	169
E.G. MİRZAYEVA (Baku c., Azerbaijan) Theoretical and practical legal approaches to the status of international non-governmental organizations.....	175
I.S. SAKTAGANOVA Current issues of labor protection in Japan.....	187
Legal monitoring	
E.N. KALIAKPEROVA, A.K. ABDRAKHMANOVA The return of the cassation petition without consideration and the revision of judicial acts that have entered into legal force (Republic of Kazakhstan and Germany).....	197
From the lawmaking practice in the official language	
B.A. SHOLAN Some questions about the use of terms and phrases.....	207
Young researchers' tribune	
A.P. TRETYAKOVA (Minsk, Belarus) Issues of determining the composition of participants of joint house ownership in the Republic of Belarus and participants of a condominium in the Republic of Kazakhstan.....	214
A.D. RAKHMETULIN The main subjects of the constitutionalization of criminal law and criminal procedure of the Republic of Kazakhstan.....	221
V.B. TABAKOVA Mass riots: security issues citizens and the state.....	230
R.S. ZHALTYRBAYEVA Features of the use of artificial intelligence in legal practice and its impact on the legal profession in Kazakhstan.....	239
The archive pages of the «Bulletin»	
A.A. ZHANATUGANOVA Returning to the scientific publication of senior researcher D.M. Shyngysbaeva «On the uniformity of legal terms».....	250
Information about the scientific activities of ILLI RK	255

АҒА ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕР Д.М. ШЫҢҒЫСБАЕВАНЫҢ «ЗАҢ ТЕРМИНДЕРІНІҢ БІРІЗДІЛІГІ ТУРАЛЫ» АТТЫ ҒЫЛЫМИ ЖАРИЯЛАНЫМЫНА ҚАЙТА ОРАЛҒАНДА

Айгүл Алтайбайқызы Жанатуганова

Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институты

Лингвистика орталығының кіші ғылыми қызметкері; Астана қ.,

Қазақстан Республикасы; e-mail: a.zhanatuganova@mail.ru

Аннотация. Осы мақалада Д.М. Шыңғысбаеваның «Қазақстан Республикасы Заң шығару институтының жаршысы» журналының 2013 жылғы № 4 (32) санында жарияланған «Заң терминдерінің бірізділігі» туралы мақаласы талданады. Автор өзінің еңбегін қазіргі қолданыстағы заң терминдерінің бірізділігін сақтау мәселелеріне арнаған. Мақаланың жарияланғанына 10 жылдай уақыт өтсе де, заң терминдерінің бірізділігі осы уақытқа дейін өзекті мәселелердің бірі болып келеді. Сонымен бірге, Д.М. Шыңғысбаева құқықтық тәртіп пен заңдылықты нығайтуда қазақ тіліне аударылып жатқан заңдардағы терминдердің дұрыс аударылуы, орынды қолданылуы бүгінгі күннің басты талабы екенін айтады. Сондай-ақ заң терминдерін қазақша қолдануға деген белсенділіктің артуы заңнамалық жүйенің өзгеріске түсуіне де байланысты болып отырғандығын атап кетеді.

Мақала авторы Д.М. Шыңғысбаева кез келген заң заңдық терминдер арқылы жасалатындығын, сол себептен заң құжаттарындағы тұрақты тіркестер, заң терминдері бірізді болу қажет екендігін, бірақ осы күнге дейін бір заңнамада бір тіркес екі түрлі баламамен берілетіні жиі кездесетінін көрсетеді. Соның дәлелі ретінде Азаматтық кодекстің, 2000 жылы заңтануға арналған қазақша-орысша, орысша-қазақша сөздіктегі терминдерді зерттеп, мысал келтіреді.

Зерттеу барысында Д.М. Шыңғысбаева тәуелсіздік алғалы қазақ тілінің қолданысы дамыған сайын, заң терминдерінің дұрыс қолданылуы да алға басып келе жатқандығын айтады. Қорыта келе, заңдарда да, ресми құжаттарда да кейбір терминдердің әр түрлі алынып келуі табиғи нәрсе болғандықтан, оларды тізбелей бермей, бүгінге дейін қалыптасқан тәжірибені басшылыққа ала отырып, қолданыстағы терминдерді біріздендіруге ұмтылу керек екеніне тоқталады.

Түйін сөздер: заң терминологиясындағы бірізділікті сақтау, заң терминдері, сөз тіркестері.

ВОЗВРАЩАЯСЬ К НАУЧНОЙ ПУБЛИКАЦИИ СТАРШЕГО НАУЧНОГО СОТРУДНИКА Д.М. ШЫҢҒЫСБАЕВОЙ «О ЕДИНООБРАЗИИ ЮРИДИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ»

Айгүл Алтайбаевна Жанатуганова

Младший научный сотрудник Центра лингвистики Института

законодательства и правовой информации Республики Казахстан;

г.Астана, Республики Казахстан; e-mail: a.zhanatuganova@mail.ru

Аннотация. В данной статье анализируется статья Д.М. Шыңғысбаевой «О единообразии юридических терминов», опубликованной в Вестнике института законодательства Республики Казахстан за 2013 год № 4 (32). Спустя почти 10 лет после публикации статьи единообразие юридических терминов остается одной из актуальных проблем. Вместе с тем, автор отмечает, что в укреплении правопорядка и законности главным требованием на сегодняшний день является правильный перевод, правильное использование терминов в законах, переводимых на казахский язык. Также отмечается, что повышенная активность в казахском использовании юридических терминов обусловлена и изменением законодательной системы.

Автор статьи Д.М. Шынгысбаева указывает, что любой закон создается с помощью юридических терминов, поэтому они должны быть последовательными, но по сей день в законодательстве часто встречается, что один и тот же термин дается в разных вариантах. В качестве доказательства автор приводит примеры из Гражданского кодекса РК и из Казахско-русского и русско-казахского словаря юридических терминов.

В ходе исследования Д.М. Шынгысбаева отмечает, что по мере развития казахского языка с момента обретения независимости, сфера использования юридических терминов также развивается. Подводя итог, она подчеркивает, что, поскольку естественно, что некоторые термины могут быть заимствованы по-разному как в законах, так и в официальных документах, цель должна заключаться в том, чтобы стремиться к унификации существующих терминов, не перечисляя их, а руководствуясь обширной практикой.

Ключевые слова: соблюдение единообразия в юридической терминологии, юридические термины, словосочетания.

RETURNING TO THE SCIENTIFIC PUBLICATION OF SENIOR RESEARCHER D.M. SHYNGYSBAEVA «ON THE UNIFORMITY OF LEGAL TERMS»

Aigul Altaybayevna Zhanatuganova

*Junior Researcher of the Linguistics Center of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan; Astana, Republic of Kazakhstan;
e-mail: a.zhanatuganova@mail.ru*

Abstract. This article analyzes the article of D.M. Chingizbaeva «On the uniformity of legal terms» published in the Bulletin of the Institute of legislation of the Republic of Kazakhstan No. 4 (32) of 2013. About 10 years after the publication of the article, the uniformity of legal terms remains one of the most pressing issues. In addition, the author noted that the main requirement for strengthening the rule of law and order today is the correct translation, the correct use of terms in the laws translated into Kazakh. It was also noted that the increase in activity in the use of legal terms in Kazakh is also due to changes in the legislative system.

The author of the article, D.M. Chingizbaeva, noted that any law is created with the help of legal terms, therefore they must be consistent, but to this day it is often found in legislation that the same term is given in different versions. As evidence, the author gives examples from the Civil Code of the Republic of Kazakhstan and the dictionary of Kazakh-Russian and Russian-Kazakh legal terms.

During the study, D.M. Chingizbaeva noted that since independence, as the Kazakh language develops, the field of use of legal terms is also developing. In conclusion, he emphasizes that due to the fact that some terms can be obtained in different ways, both in laws and in official documents, the goal should not be to list existing terms, but to strive for unification, guided by broad experience.

Keywords: consistency in legal terminology, legal terms, phrases.

DOI: 10.52026/27885291_2023_74_3_250

Кіріспе

Қазақ терминологиясы өзінің даму тарихында бірнеше кезеңдерден өтті. Оның осы даму тарихын, терминтанудың ғылым ретінде қалыптасу жолын, ұлттық терминдер қорын жасауда ұстанатын бағыт-бағдар, ұстаным қағидаттарды анықтау, терминологияның өзге де көптеген ғылыми-теориялық, практикалық мәселелерін жан-жақты зерттеу өте маңызды. Бұл қатарға термин сөз бен терминдер жүйесінің лингвистикалық

табиғатын, әр саланың ұғымдар жүйесінің өзіндік ерекшеліктерін, терминологияны біріздендіру, реттеу, стандарттау сынды терминологиялық жұмыстарды жоғары кәсіби деңгейде жүргізудің ғылыми негізі мен әдістемесін жетілдіру де кіреді. Қазақстанның егемен ел болғалы бергі терминологияның жаңа бағытта дами бастағанына да ширек ғасырға жуық уақыт өтті.

ҚР Заң шығару институты Лингвистика орталығы аударма секторының аға ғылыми

қызметкері Д.М. Шыңғысбаева Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алғаннан бері қабылданған заңдардың, ресми құжаттардың, кодекстердің қазақ тіліндегі мәтіндеріне сараптама жүргізу барысында сауатсыз қолданылған терминдердің көптігін байқап, қазіргі заңдардағы қателіктер лингвистикалық сараптамадан өткеннен кейін оқуға жеңіл, ұғынықты болып отырғанын үлкен жетістік деп көрсетеді [1].

Кез келген заң осы саланың терминдері арқылы жасалатыны белгілі. Сол себептен қолданыстағы заңнаманы зерттей келе ол заңнамалық актілердегі тұрақты тіркестер, заң терминдері бірізді болу қажет деп санайды. Бірақ осы күнге дейін бір заңнамалық актіде бір тіркес түрлі баламамен берілетіні жиі кездеседі, оған дәлел ретінде Азаматтық кодекске талдау жасайды.

Зерттеу әдістері

Д.М. Шыңғысбаева лингвистика саласының маманы болғандықтан Қазақстан Республикасының заңнамаларындағы, оның ішінде Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің Жалпы бөлімі мен Ерекше бөліміндегі, 2000 жылы заңтануға арналған қазақша-орысша, орысша-қазақша сөздіктегі терминдердің әртүрлі алынуына мән береді.

Негізгі бөлім

Заң шығармашылығында стиль мен тілдің маңызына аса жауапкершілікпен қарау талап етіледі. Өйткені қоғамдық практикада қате құрылған сөйлем, сөз тіркесі, ой мен оның мәтіндік баяндалуындағы алшақтық, қате немесе орынсыз қолданылған сөз заң шығару саласында өте ауыр салдарға алып келуі мүмкін. Заң логикасының бұзылуы, пайдаланылған терминдердің анық болмауы көптеген сұрақтар туғызады, қосымша толықтыруды, түсінік беруді, түсіндірме жасауды қажет етіп, уақытты босқа өткізіп, көп күш-жігер жұмсауға әкеледі, заңның ойын бұрмалап, оны теріс қолдануға мүмкіндік береді. Заң мәтіні неғұрлым жетілдірілсе, оны іске асыру кезінде қиындық соғұрлым азаяды. Заң терминдері мен басқа да терминдер заңнамалық актілер тілінің негізі болып табылады. Заң мәтінінің айқындығы мен қисындылығы терминнің дәлдігі мен бірізділігіне байланысты.

Заңды әзірлеу кезінде арнайы терминологияны пайдалану, қолданылатын терминдердің барлық нормативтік құқықтық актілерде бір мағынада болуын көздейді.

Талқылау және нәтижелері

Д.М. Шыңғысбаева бір ғана кодексте бір сөздің не бір сөз тіркесінің бірнеше баламасы бар екенін көрсетеді. Автор, кодекстегі заң терминдерінің бірізділік талаптарының сақталмағанына талдау жүргізеді.

Жоғарыда көрсетілгендей заңнамалық актілерде тұрақты тіркестер, заң терминдері бірізді болу қажет. Бірақ осы күнге дейін терминнің не тіркестің бірнеше баламамен берілетіні жиі кездеседі.

Мысалы, Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің Ерекше бөлімінде:

830-бапта:

«(3-1) уполномоченному органу по возврату активов – по письменному запросу, подписанному первым руководителем либо лицом, исполняющим его обязанности, с приложением выписки из реестра, утвержденного в соответствии с Законом Республики Казахстан «О возврате государству незаконно приобретенных активов» деген норманың қазақ тіліндегі нұсқасы:

«(3-1) активтерді қайтару жөніндегі уәкілетті органға – бірінші басшы не оның міндетін атқаратын адам қол қойған, «Заңсыз иемденілген активтерді мемлекетке қайтару туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес бекітілген тізілімнен үзінді-көшірме қоса берілген жазбаша сұрау салу бойынша;».

847-бапта «Поверенный вправе отступить от указаний доверителя, если по обстоятельствам дела это необходимо в интересах доверителя и поверенный не мог предварительно запросить доверителя либо не получил своевременно ответа на свой запрос.» деген норма «Егер істің мән-жайы бойынша ол сенім білдірушінің мүдделері үшін қажет болса және сенім білдірілген өкіл сенім білдірушіден алдын ала сұрай алмаса не өзінің сауалына дер кезінде жауап алмаса, сенім білдірілген өкіл сенім білдірушінің нұсқауларынан бас тартуға құқылы.» деп аударылған.

571-бапта:

«2. В случае, когда имущество, являющееся предметом договора лизинга, не передано лизингополучателю в указанный в этом договоре срок, лизингополучатель вправе, если просрочка допущена по обстоятельствам, за которые отвечает лизингодатель, потребовать расторжения договора и возмещения убытков.» деген норманың қазақ тіліндегі баламасы:

«2. Лизинг шартының нысанасы болып табылатын мүлік осы шартта аталған мерзім-

де лизинг алушыға берілмеген жағдайда, егер мерзімін өткізуге лизинг беруші жауап беретін мән-жайлар бойынша жол берілген болса, лизинг алушы шартты бұзуды және шығынды өтеуді талап етуге құқылы.».

572-баптағы «В отношениях с продавцом лизингополучатель и лизингодатель выступают как солидарные кредиторы.» деген норманың қазақ тіліндегі нұсқасы «Саушымен қатынастарда лизинг алушы мен лизинг беруші бірлескен кредит беруші болады.».

619-баптың 5-тармағы:

«5. Если договор заключен одновременно с двумя или более подрядчиками и предмет обязательства неделим, то подрядчики признаются по отношению к заказчику солидарными должниками и соответственно солидарными кредиторами. При делимости предмета обязательства, а также в других случаях, предусмотренных законодательными актами или соглашением сторон, каждый из подрядчиков приобретает права и несет обязанности по отношению к заказчику в пределах своей доли.» қазақ тіліне «5. Егер шарт бір мезгілде екі немесе одан да көп мердігермен жасалса және міндеттеме нысанасы бөлінбейтін болса, мердігерлер тапсырысшыға қатысты ортақтасқан борышқорлар және тиісінше ортақтасқан кредит берушілер болып танылады. Міндеттеме нысанасы бөлінетін жағдайда, сондай-ақ заң актілерінде немесе тараптардың келісімінде көзделген басқа да жағдайларда мердігерлердің әрқайсысы құқықтарға ие болып, тапсырысшыға қатысты өз үлесінің шегінде міндеттемелерді мойнына алады» деп аударылған.

1081-баптағы «Кредиторы наследодателя вправе предъявить свои требования, вытекающие из обязательств наследодателя, к исполнителю завещания (доверительному управляющему наследством) или к наследникам, отвечающим как солидарные должники в пределах стоимости имущества, перешедшего к каждому наследнику» деген норма «Мұра қалдырушының кредит берушілері өздерінің мұра қалдырушының міндеттемелерінен туындайтын талаптарын өсиетті орындаушыға (мұраны сенімгерлікпен басқарушыға) немесе әрбір мұрагерге ауысқан мүлік құнының шегінде ортақ борышқорлар ретінде жауап беретін мұрагерлерге қоюға құқылы»¹ деп аударылған.

Көрсетілген мысалдарда «просрочка» деген термин «кешіктіру, мерзімін өткізу»; «запрос» деген термин «сұрау салу, сауал»; «солидарные должники» деген сөз тіркесі «ортақтасқан борышқорлар, бірлескен кредит беруші, ортақ борышқорлар» деп берілген. Кодекс мәтінінде қолданылған терминдер мен сөз тіркестері онда баяндалатын норманы дұрыс бере алмайды. Сондықтан көрсетілген баптар түзетуді, ал ұлттық заңнама жүйесі терминдерді біріздендіруді қажет етеді.

Бүгінде күнделікті нақтылап жетілдіріп отыруды қажет ететін өзекті мәселелердің бірі - заңнама мен ресми құжаттарда қолданылатын терминдер мен сөз тіркестерін біріздендіру болып табылады. Терминдер мен сөз тіркестері заң тіліне қолдануға енгеннен бастап, заңдық күшке ие болады.

Осы мақаланы талқылап, әрі талдай отырып, заң саласындағы қателіктердің қатарына орныққан терминдер мен сөздердің бірізді қолданылмауын жатқызуға болады. Қандай болмасын теріс салдарды, атап айтқанда, құқық нормаларының әртүрлі түсіндірілуін болғызбаудың бірден-бір амалы – заң техникасының тиісті ережелерін сақтау. Нақтырақ айтқанда, бірізділік қағидатын сақтау болып табылады.

Зерттеу барысында автор Д.М. Шыңғысбаева заң терминдері мен тіркестерді аса ұқыптылықпен қолдану керек деген қорытындыға келеді.

Қорытынды

Жоғарыда келтірілген талдау Азаматтық кодекстің сараптама жүргізілген бірнеше бабына ғана қатысты. Азаматтық кодекс белгіленген жүйе бойынша орналасқан азаматтық құқықтың нормалары қамтылған заңнамалық акт болғандықтан, оның сапасы тиісті деңгейде болуы, мемлекеттік тілдегі мәтіні және ресми қазақ тіліндегі заңнаманың мәтіні халық үшін түсінікті болып жазылуы бүгінгі күнде өзекті мәселе болып қалуда.

Терминологияны біріздендіру мәселесі термин жасау және оларды қалыптастыру жұмыстарын үйлестіруге, сондай-ақ жарыспалылықты болғызбауға байланысты туындайды. Біріздендіру деп термин шығармашылығы барысында жарыса қолданылып жүрген баламалардың біріне тоқтап, оны арнаулы ұғымның атауы ретінде термино-

¹ 1999 жылғы 1 шілдедегі Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі (Ерекше бөлім) // «Әділет» АҚЖ <https://adilet.zan.kz/kaz/> (қарау күні: 27.08.2023).

логиялық лексикада тұрақтандыру процесі түсініледі. Біріздендіру жұмысы, ең алдымен, терминологияда ретсіздік туғызып, жарыса қолданылып жүрген нұсқаларды саралап, солардың бірін тілде орнықтырудан бастау алуға тиіс.

Қорыта келе, Д.М. Шыңғысбаева көтерген мәселе – сөздер, тіркестер мен терминдердің құқықтық әлеуеті жағынан қандай болмасын кез келген құжат түрін әзірлеу барысында бірізді қолданылуының маңыздылығы өзектілігін жойған жоқ.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Шыңғысбаева Д.М. Заң терминдерінің бірізділігі туралы // Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институтының жаршысы. – 2013. - № 4 (32). - 111-114 б.

REFERENCES

1. Shyngysbaeva D.M. On the uniformity of legal terms // Bulletin of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan. – 2013. – № 4 (32). - 111-114 b.

